

ПОЛІЦЕЙСЬКЕ ПІКЛУВАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ: ЗМІСТ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ

THE POLICE CARE FOR MINORS: CONTENT OF AND PROCEDURE

Зеленський Є.С.,

*ад'юнкта кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності ОВС*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена проблемам упровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ нового превентивного заходу – поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб. Автор акцентує увагу на змісті та порядку застосування даного заходу. Запропоноване авторське визначення поняття «поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб» та визначені його особливості.

Ключові слова: превентивний захід, поліція, поліцейське піклування, неповнолітня особа.

Статья посвящена проблемам внедрения в практическую деятельность органов внутренних дел нового превентивного мероприятия – полицейское попечительство в отношении несовершеннолетних лиц. Автор акцентирует внимание на содержании и порядке применения данного мероприятия. Предложено авторское определение понятия «полицейское попечительство в отношении несовершеннолетних лиц» и определены его особенности.

Ключевые слова: превентивное мероприятие, полиция, полицейское попечительство, несовершеннолетнее лицо.

The article is devoted to problems of implementation in practice of organs of internal affairs of new preventive measure – police care for minors. The author focuses on content and procedure for application of measure. An author's definition of «police care for minors» is offered and its features are defined.

Key words: preventive measure, police, police custody, minor person.

Актуальність теми. Реформування системи МВС України є однією з центральних подій сучасної Української держави, яка має суспільний резонанс і підлягає пильній увазі з боку громадськості, у тому числі й світової.

Одним із рішучих кроків влади на шляху перетворень є прийняття Верховною Радою України Закону України «Про Національну поліцію», який визначає загальні засади функціонування майбутніх поліцейських підрозділів та їх окремих посадових осіб. Новелою у діяльності Національної поліції України є запровадження у практичну діяльність застосування превентивного поліцейського заходу – поліцейське піклування. Особливо актуальним вважаємо з'ясування змісту та особливостей застосування поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, зважаючи на спеціальний об'єкт застосування такого заходу.

Правові підстави, види та порядок застосування заходів адміністративного переконання та примусу завжди залишаються важливим питанням для практичної діяльності ОВС, а також для наукової діяльності вчених. Заходи адміністративного переконання та примусу, які застосовуються органами внутрішніх справ, зокрема міліцією України, були предметом дослідження багатьох учених-адміністративістів упродовж років незалежності України, а саме: О.М. Бандурка, Є.О. Безсмертного, С.В. Ківалова, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, В.К. Шкарупи та багатьох інших.

Водночас заходи, які уповноважені застосовувати поліцейські в Україні, є ще не дослідженими

у зв'язку із нещодавнім прийняттям відповідного закону. Тому метою написання даної наукової статті є з'ясування змісту та порядку застосування поліцією України такого превентивного заходу, як поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб. Для досягнення поставленої мети, перш за все, необхідно з'ясувати етимологію поняття «поліцейське піклування», визначити його зміст та особливості, а також запропонувати авторське визначення поняття «поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб».

Виклад основного матеріалу. З'ясовуючи сутність будь-якого поняття, вважаємо за доцільне звернутися до енциклопедичних джерел. Так, відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови «піклуватися» означає виявляти увагу, турботу про потреби кого-, чого-небудь; виявляти неспокій з приводу влаштування кого-, чого-небудь, клопотатися про когось, щось [2, с. 972]; «піклувальник» – той, хто піклується про кого-, що-небудь; дбайливець [2, с. 972].

Юридична енциклопедія визначає «піклування», як одну з форм правового захисту правових і майнових прав та інтересів громадян [3, с. 559].

Крім того, відповідно до законодавства України піклування є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишились без піклування батьків, та повнолітніх осіб, які потребують допомоги щодо забезпечення їх прав та інтересів [4].

Проаналізувавши зміст нормативно-правових актів, законодавчих та центральних органів виконав-

чої влади України, а також енциклопедичні джерела, можна дійти висновку, що термін «підкування» вживається у значенні «турбота», «допомога», «захист прав і свобод» тощо. Запроваджене поліцейське підкування також спрямоване на надання допомоги особам, які її потребують, а саме: неповнолітній особі віком до 16 років, яка залишилася без догляду; особі, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення; особі, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі; особі, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі [1, ст. 41].

На наш погляд, неповнолітні особи є найбільш незахищеними із тих осіб, відносно яких може встановлюватися поліцейське підкування, оскільки права та свободи дитини є однією із найбільших соціальних цінностей будь-якої держави світу. На міжнародному рівні закріплено обов'язок кожної держави забезпечити дитині такий захист і підкування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів [5, ст. 3]. Тому в даній науковій статті мова буде йти про поліцейське підкування щодо неповнолітніх осіб віком до 16 років.

Поліцейське підкування щодо неповнолітніх осіб є превентивним поліцейським заходом [1, ст. 31], тому необхідно визначити, що означають терміни «превентивний захід» та «поліцейський захід».

До прийняття Закону України «Про Національну поліцію» у законодавстві України термін «превентивні заходи» не застосовувався. Крім того, класичною для вітчизняних науковців є поділ заходів, які уповноважені були застосовувати працівники міліції України, на заходи переконання та примусу. Тому з'ясуємо сутність самого слова «превенція», «превентивні заходи».

Так, відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови «превентивний» означає той, який попереджає що-небудь, запобігає чомусь; профілактичний, упереджувальний [2, с. 1-104]; сутність поняття «превенція» виражена через запобігання, попередження [2, с. 1-104].

Юридичні енциклопедії наводять думки, в основному, вчених-фахівців кримінального, кримінально-виконавчого права, відповідно до яких «превенція» також означає попередження, запобігання. Крім того, зазначено, що у чинному українському законодавстві цей термін не використовується. В теорії кримінального та кримінально-виконавчого права, у кримінології він вживається як синонім терміну «запобігання злочинності» [7, с. 58; 8, с. 700].

Отже, превентивний захід «поліцейське підкування» щодо неповнолітніх є заходом попередження вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень, спрямований на недопущення їх вчинен-

ня відносно неповнолітніх осіб віком до 16 років, а також самими неповнолітніми.

Поліцейське підкування є поліцейським заходом, тобто таким заходом, який уповноважені застосовувати співробітники поліції. Зауважимо, що «поліцейський» означає той, хто працює в поліції; прикметник до «поліція» [2, с. 1036]. Тобто, суб'єктом застосування поліцейського підкування є співробітники поліції.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» наслідком поліцейського підкування щодо неповнолітніх осіб віком до 16 років є передання їх батькам або усиновителям, опікунам, підкувальникам, органам опіки та підкування [1, ст. 41].

Якщо говорити про процесуальний бік здійснення поліцейського підкування, то слід наголосити, що про застосування поліцейського підкування складається протокол, в якому зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів; клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень [1, ст. 41].

Протокол підписується поліцейським і особою. Копія протоколу негайно під розпис вручається особі. Протокол може не надаватися особі для підписання, а його копія вручатися особі у випадку, коли є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. У такому випадку протокол надається особі чи органу, яким передається особа, відносно якої застосовувалося поліцейське підкування [1, ст. 41].

Про застосування до неповнолітньої особи віком до 16 років такого превентивного заходу, як поліцейське підкування, поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, підкувальників, орган опіки та підкування про місце перебування неповнолітньої особи [1, ст. 41].

Також про кожне застосування поліцейського заходу поліцейський одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідального поліцейського в підрозділі поліції [1, ст. 41]. На сьогоднішньому етапі функціонування органів та підрозділів внутрішніх справ залишається невизначеним орган та підрозділ, до компетенції якого входить забезпечення прав і свобод дитини. Відкритим у законодавчому просторі залишається питання ліквідації підрозділів кримінальної міліції у справах дітей МВС України, проголошене у реформі МВС України міністром [6], а також передачі повноважень даних підрозділів іншим органам та підрозділам внутрішніх справ. Тому, якому відповідальному поліцейському у підрозділі поліції слід повідомляти про застосування поліцейського підкування щодо неповнолітніх осіб, залишається невизначеним. На наш погляд, це має бути компетентна особа, яка має досвід у спілкуванні з дітьми, а також досвід роботи у правоохоронних органах за напрямком забезпечення прав і свобод дитини. Підпорядковуватися така посадова особа має підрозділу кримінальної міліції у справах дітей (міліції у справах дітей) або службі дільничних інспекторів міліції.

Кожна особа, відносно якої застосовується поліцейське піклування, має право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування, про що їх повідомляє поліцейський зрозумілою для неї мовою [1, ст. 41]. Водночас слід наголосити, що для неповнолітньої особи віком приблизно до 10 років такі роз'яснення будуть мало зрозумілими, тому завданням поліцейського є забезпечити дотримання прав і свобод такої особи шляхом застосування психологічних прийомів у спілкуванні з дитиною, виявленні її потреб та їх задоволенні тощо. Крім того, поліцейський має з'ясувати обставини, за яких неповнолітня особа віком до 16 років залишилася без догляду, а також застосувати відповідні заходи до винних осіб (повідомити органи опіки та піклування, повідомити про вчинене адміністративне або кримінальне правопорушення відносно неповнолітнього тощо). Тобто, у всіх діях відносно неповнолітньої особи поліцейський має виявляти турботу про її інтереси і забезпечити всі гарантовані законом права та свободи. Тоді, на наш погляд, ефективність застосування поліцейського піклування буде найвищою.

До заходів, які мають застосовуватися під час здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, слід віднести надання медичної, правової, психологічної, побутової, матеріальної допомоги. Розглянемо їх детальніше.

Оцінивши стан здоров'я неповнолітнього, поліцейський має прийняти рішення про необхідність надання їй медичної допомоги самостійно або із застосуванням кваліфікованої медичної допомоги (наприклад, викликати швидку допомогу або звернутися безпосередньо до лікаря).

У спілкуванні з неповнолітнім поліцейський має застосовувати психологічні прийоми, спрямовані на збереження психоемоційного здоров'я неповнолітнього (наприклад, заспокоїти його; створити атмосферу надійності та впевненості в обставинах, що склалися, та власних діях, спрямованих на їх подолання; у дружній бесіді з'ясувати обставини, в які потрапив неповнолітній), оскільки психіка неповнолітніх осіб є нестійкою, а обставини, в яких опинилася неповнолітня особа, можуть спонукати до виникнення психологічних травм різної тяжкості.

Під час реалізації заходів поліцейського піклування щодо неповнолітньої особи дуже важливо проявляти ініціативу у вирішенні побутових та матеріальних питань в міру можливості поліцейського (наприклад, за необхідності надати теплі речі, харчування, ліки тощо).

Крім того, у спілкуванні з неповнолітнім і забезпеченні його нагальних потреб необхідно не забувати

про надання йому правової допомоги, забезпеченні його прав і свобод у спілкуванні із зовнішнім середовищем (наприклад, необхідно з'ясувати причини, за яких неповнолітній опинився у даній ситуації; винних у цьому осіб; повідомити відповідального поліцейського у підрозділі поліції про ситуацію, що склалася; повідомити батьків або осіб, що їх замінюють, про місце перебування неповнолітнього; повідомити органи опіки та піклування про ситуацію, що склалася та ін.).

Сукупність зазначених заходів являє собою сутність поліцейського піклування щодо неповнолітньої особи, а їх комплексна реалізація забезпечить ефективність досягнення мети такого піклування.

Проаналізувавши норми законодавства України, зміст енциклопедичних джерел, а також власні умовиводи, можна зробити висновок про наявність таких особливостей поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб віком до 16 років:

1) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – це превентивний захід, тобто захід попередження адміністративних та кримінальних правопорушень, який не передбачає застосування примусових заходів;

2) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – це поліцейський захід, тобто такий, який уособлює волю держави, спирається на владу поліції, застосовується працівниками поліції (суб'єкти застосування даного заходу);

3) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – це сукупність заходів піклування (медичного, правового, психологічного, побутового, матеріального характеру) про неповнолітню особу;

4) спеціальний об'єкт застосування поліцейського піклування – неповнолітня особа віком до 16 років, яка залишилася без догляду;

5) метою поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб є забезпечення прав і свобод неповнолітньої особи, тобто всі дії поліцейського мають відповідати інтересам неповнолітньої особи;

6) наслідком застосування поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб є передання їх батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, пропонуємо під поняттям «поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб» розуміти сукупність заходів медичного, правового, психологічного, побутового, матеріального характеру, що застосовуються працівниками поліції відносно неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, з метою забезпечення її прав і свобод, наданих законодавством України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VII // Голос України. – 2015. – № 141–142.
2. Великий тлумачий словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпін: ВТФ «Перун», 2005. – 1 728 с.
3. Юридична енциклопедія. В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 4: Н–П. – 2002. – 720 с.
4. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Держкомсім'ямолодь України, Міносвіти, МОЗ України, Мінпраці України від 26.05.1999 № 34/166/131/88 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 26. – 115 с.

5. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – 205 с.
6. Реформа Міністерства внутрішніх справ України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/arsen.avakov.1/posts/729456660477776:0>.
7. Юридична енциклопедія. В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр.енцикл., 1998. – Т. 5: П–С. – 2003. – 736 с.
8. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.